

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Сучасний етап розвитку економіки характеризується наявністю двох могутніх процесів — посиленням глобалізації економіки і зростанням її регіоналізації в системі міжрегіональних ринкових відносин. Регіон сьогодні стає головним суб'єктом економічних і політичних відносин. Дуже важливо в цій ситуації визначити специфіку і пріоритети здійснення регіональної політики із врахуванням переваг того чи іншого регіону, особливостей його історичного і культурного розвитку.

Значний внесок у дослідження державної регіональної політики внесли такі відомі вітчизняні науковці, як З. Варналій [1], В. Василенко [2], В. Воробін, Я. Жаліло [3], М. Долішній [4], С. Сонько [5], О. Черевко [6] та інші фахівці в галузі державного управління та регіоналістики. Їхні фундаментальні праці можуть використовуватися як основа для подальших досліджень у сфері формування дійової державної регіональної політики і вдосконалення системи пріоритетів.

Державна регіональна політика регулюється законами, нормативно-правовими і директивними актами органів державної влади, сукупність яких окреслює контури цієї політики. Питання державного управління, оцінки ефективності виконання затверджених цілей і завдань, забезпечення інтересів регіонів розроблені недостатньо. Усвідомлення того факту, що реформи одним із наслідків мали суттєву дивергенцію соціально-економічного стану регіонів, потребувало доповнення пріоритетів регіональної політики. Виникнення регіональних асиметрій, диспропорцій і депресій, а також необхідність оздоровлення депресивних територій привертає увагу суспільства, учених і політиків. Проте в офіційних актах і науковій літературі не вироблено чіткого визначення території, яка потерпає від соціально-економічної кризи, особливостей її подолання. Тому метою статті є розкриття можливостей визначення пріоритетів регіональної політики на місцевому рівні.

Розгляд регіону в якості самостійного суб'єкта економічного розвитку, який вносить у господарські процеси системний зв'язок і екологічний порядок, змушує під новим кутом зору розглянути категорію «регіональна політика». В умовах ринкової економіки раціональне розташування продуктивних сил вже

не є головною метою державної регіональної політики. Ця мета може виникати як другорядна для забезпечення територіальної справедливості шляхом підвищення різноманітності соціальних ролей або забезпечення достатньої зайнятості населення регіону. Проте регіональна політика зовсім не направлена на те, щоб визначити державними заходами спеціалізацію регіонів, характер їх економічного розвитку тощо. Адам Сміт стверджував, що «ми не можемо відповідати на етичні питання, як розвиватись суспільству, замість цього ми повинні забезпечити йому можливість розвиватись вільно» [7, с. 157].

Перехід до ринку не знижує значення територіального принципу регіональної політики. Саме територіальні відмінності є специфічним невичерпним ресурсом в інтегральному потенціалі України, ефективність якого забезпечується науково обґрунтованим його використанням, адже територія є не тільки полігоном для розвитку і розміщення продуктивних сил, але й середовищем життєдіяльності людей.

Однак в умовах розбудови інноваційної моделі розвитку економіки регіон децю втрачає свої визначальні позиції. Територія виконує системоформуючі функції, просторово обмежуючи політичний вплив і соціальні взаємодії, оскільки прив'язуємо їх до місця походження (міста, села, трудового колективу). На зміну теоріям матеріального прогресу приходять нові закони розвитку наукового, інформаційного та інноваційних потенціалів; диверсифікації фінансових ресурсів зі зменшенням частки прямого державного фінансування; збільшення ролі регіональних і місцевих органів управління, зменшення енерговитрат; оптимізації застосування трудових ресурсів для підвищення конкурентоспроможності регіонального виробництва, екологічність тощо [8, с. 2].

У широкому розумінні така політика означає дії держави щодо розвитку регіонів, а самих регіонів — у межах наданих їм повноважень. У Концепції регіональної політики в Україні регіональна політика визначається як дії держави, спрямовані на вирівнювання умов діяльності регіонів і їх результатів, ефективне використання регіональних ресурсів і можливостей, створення умов підвищення ефективності регіонів [9]. У вузькому розумінні — політику регіонів, спрямовану на використання всіх ресурсів

конкретного регіону для підвищення добробуту населення, удосконалення структури матеріального виробництва, поліпшення стану навколишнього середовища, розвитку соціальної інфраструктури, сприяння розвитку підприємництва, економічного й соціального росту регіону. Причому державна регіональна політика повинна бути невід'ємною складовою політики держави, спрямованої на організацію території країни відповідно до прийнятої державної стратегії розвитку [1, с. 28].

Згідно Концепції державної регіональної політики, затвердженої Указом Президента України від 25.05.2001 р., «...головною метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання державних соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів» [9].

Отже, регіональна політика покликана регулювати всі процеси, які відбуваються на певній території, серед них сьогодні провідними є економічні. Економічна самостійність регіону полягає передусім у тому, що вона сприяє задоволенню внутрішніх потреб регіону і визначається мірою його автономії від джерел сировини та різних матеріалів, що знаходяться в інших областях, і особливо, в інших державах. Економічна ж політика держави направлена на зміцнення єдиного економічного простору країни. Очевидно, що економічна політика держави й регіонів не повинна протистояти одна одній.

Проте держава використовує доступний їй арсенал методів і засобів фінансово-економічного впливу на розвиток всіх сфер регіонального життя, у тому числі і неекономічних. Регіональна спрямованість економічної політики ж надає їй універсальних рис, оскільки дія її механізмів (у тій чи іншій модифікації) поширюються на всі сфери регіонального життя.

Таким чином, регіональна політика носить соціальний характер, навіть якщо вона направлена на розв'язок економічних проблем. Модель регіональної політики сучасного і майбутнього розвитку має визначити нову ефективну структуру і регулюючі механізми як в межах кожного регіону, так і між ними, формуючи єдиний, активний, функціонуючий організм для досягнення єдиної мети — всебічного розвитку кожного члена суспільства (рис. 1).

Концепція державної регіональної політики визначає об'єкт і суб'єкти державної регіональної політики. Згідно із зазначеним документом об'єктами державної регіональної політики є територія держави, визначені законодавством її регіони, макро-регіони у складі декількох регіонів чи їх частин, а

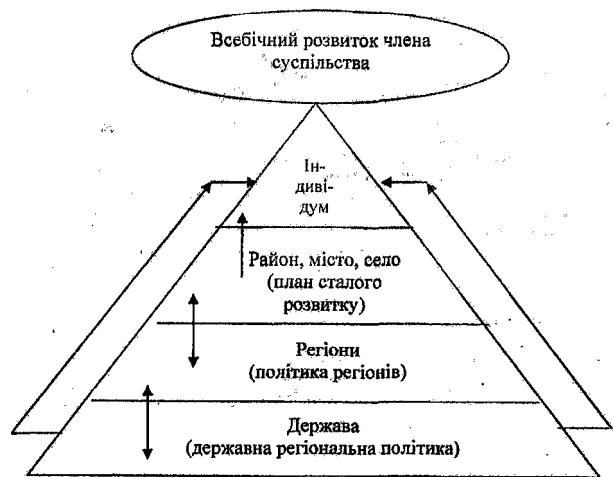

Рис. 1. Мета регіональної соціально-економічної політики

також інші територіальні утворення, які характеризуються специфічністю, цілісністю і спільністю розвитку й визначені законодавством для досягнення особливих цілей розвитку територій.

Суб'єктами державної регіональної політики є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування. У забезпеченні реалізації державної регіональної політики можуть брати участь асоціації та інші об'єднання органів місцевого самоврядування, організації громадянського суспільства, юридичні та фізичні особи.

Таким чином, запропоновані визначення суб'єктів та об'єктів у сфері регіональної політики охоплює з боку суб'єкта усю вертикаль виконавчої і представницької влади, а з боку об'єкта — всі множини регіональних соціальних, економічних і екологічних процесів.

Отже, об'єктом державної регіональної політики виступає соціально-економічна, політична і екологічна система певної території (регіону).

Суб'єктами державної регіональної політики визначено органи державної влади, представницькі органи місцевого самоврядування, які в межах своєї компетенції розв'язують проблеми соціально-економічного розвитку регіонів. Однак цей перелік потрібно розширити ще й такими суб'єктами, як (рис. 2):

бізнес-структури, які функціонують у регіоні і значно впливають на його соціально-економічний стан і розвиток;

домогосподарства, які постачають у регіон працю, капітал і грошові ресурси, які потрібні для організації суспільного виробництва;

професійні та інші громадські об'єднання; організації третього сектора, до яких входять некомерційні структури, що знаходяться у при-

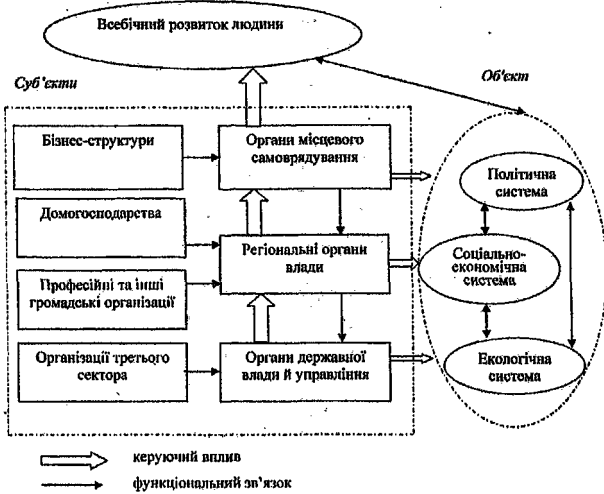

Рис. 2. Об'єкт і суб'єкти державної регіональної політики

ватній власності, але функціонують з метою задоволення суспільних або соціальних потреб [10, с. 43].

Таким чином, регіональна політика повинна відображати інтереси різних груп її учасників. Регіональна влада має узгоджувати інтереси всіх суб'єктів, які впливають або можуть впливати на соціально-економічний розвиток регіону.

Досить часто поняття «регіональна політика» ототожнюють з «регіональним розвитком», «регіональним управлінням».

В умовах глобалізації та втілення постіндустріальної парадигми регіональний розвиток трактується як процес, який передбачає постійне збереження динамічної рівноваги через цілеспрямоване використання наявного потенціалу і врахування умов зовнішнього середовища [5, с. 25].

Регіональний розвиток базується на існуванні внутрішніх і зовнішніх протиріч. Головним внутрішнім протиріччям регіонального розвитку є вузькість спеціалізації виробництва й широти регіонального споживання. Чим вужча спеціалізація, тим гостріше виникає необхідність зовнішньоекономічного співробітництва регіонів для забезпечення широкої номенклатури споживання. Своєрідність регіонального розвитку полягає у виконанні посередницької функції між мікро- і макроекономічним рівнем функціонування національної економіки.

Зовнішнім протиріччям регіонального розвитку є протиріччя між центром і регіонами, яке є діалектичним і в певних умовах виконує або роль найважливішого важеля розвитку, або фактора серйозного гальмування. В умовах, коли протиріччя регіону й держави призводить до мобілізації ресурсів і пошуку нових, більш ефективних співвідношень інтересів держави й регіонів, протиріччя працює як

спонукальна сила розвитку, як фактор зміцнення єдності державних і регіональних пріоритетів.

Якщо економічна політика центру й регіонів підсилює нерівновагу і вимагає втручання ззовні для посилення попиту і пропозиції, протиріччя має гальмуючий характер впливу на регіональний розвиток.

Отже, регіональна політика є сферою діяльності держави щодо управління політичним, економічним, соціальним, культурним і екологічним розвитком регіонів держави. Якщо під управлінням розуміти свідомий цілеспрямований вплив з боку суб'єктів та органів влади на людей і економічні об'єкти з метою спрямування їх дій для отримання бажаних результатів, то регіоналізація управління передбачає його децентралізацію, при якій центральні органи влади делегують повноваження й відповідальність за ефективне прийняття рішень регіональним органам. Необхідність регіоналізації викликана ростом масштабів суспільного виробництва, ускладненням управління і зменшенням можливості враховувати в центрі особливостей кожного регіону.

Досліджуючи досвід формування і реалізації регіональної політики країн-членів ЄС, можна виділити такі напрями регіональної політики, які є пріоритетними для регіонів нашої держави:

традиційний — завдання якого полягає у скороченні відмінностей між рівнями розвитку окремих частин країни, а механізм реалізації базується на допомозі менш розвиненим регіонам;

регіональний — передбачає підтримку і здійснення економічних і соціальних реформ, впровадження інновацій і розвитку соціальної сфери для підвищення економічної привабливості регіонів, які не входять до числа підтримуваних у рамках першого завдання;

інтеграційний — направлений на посилення транскордонного і міжрегіонального співробітництва, розвиток загальної інфраструктури, економічних зв'язків і мереж компаній малого і середнього бізнесу.

Незважаючи на першочерговість традиційного підходу до вирішення регіональних проблем, регіональна політика не повинна зводитись до перерозподілу засобів від більш розвинених регіонів на користь проблемних. Це є продумана стратегія інвестицій і цілеспрямованих реформ, яка спрямовується на досягнення високої якості життя населення регіону. Зайнятість, тренінг, конкурентоспроможність компаній, інвестиції в інфраструктуру, інформаційне суспільство, дослідження, якість навколишнього середовища — все це пріоритети регіональної політики [11].

Більшість українських науковців зазначають, що нерівномірність, диференціація регіонального розвитку (як основний вияв структурних диспропорцій) може бути змінена на краще за допомогою впровадження науково виваженої державної політики структурних перетворень регіональної економі-

ки, що базується на принципах комплексного, пропорційного підходу у процесі стратегічного планування регіонального розвитку [1, 4, 6, 3].

Сьогодні важко навести приклади регіонів, які добре функціонують і забезпечують для населення сприятливі умови життя (винятком є м. Київ), яким вдалося досягти рівноваги між економічним розвитком і збереженням навколишнього середовища. Регіон майбутнього — це регіон, в якому досягнуто рівноваги між різними секторами економіки та видами діяльності, де забезпечено громадянські права й найкращі умови життя і повністю враховуються інтереси всіх тих, хто проживає і працює на його території.

Висновки. Регіональна політика охоплює систему цілей і задач органів державної влади щодо управління політичним, економічним і соціальним розвитком регіонів країни, враховує їх різноманітність і здійснюється із врахуванням політики регіонів. Державна регіональна політика повинна бути спрямована на забезпечення взаємодії регіонів, організацію їх співпраці, отримуючи при цьому максимальну користь від територіального розподілу і кооперації праці. Пріоритетами регіональної політики повинно стати подолання диспропорцій розвитку регіонів і забезпечення конкурентоспроможності їх економіки, масштабне впровадження інновацій та інвестицій у розвиток соціальної сфери регіонів для підвищення їх економічної привабливості та забезпечення добробуту населення, інтеграція регіональних ринків у міжнародний ринок капіталу, активізація міжрегіональної співпраці.

Література

1. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: моногр. / за ред. О. Є. Варналія. — К.: НІСД, 2007. — 820 с.

2. Василенко В. Н. Архитектура регионального экономического пространства / В. Н. Василенко. — Донецк: ИЗПИ НАН Украины, ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006. — 230 с.

3. Державне управління регіональним розвитком України: моногр. / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. — К.: НІСД, 2010. — 288 с.

4. Долишний М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети / М. І. Долишний; НАН України; Ін-т регіональних досліджень. — К.: Наукова думка, 2006. — 512 с.

5. Сонько С. П. Ринок і регіоналістика / С. П. Сонько, В. В. Кулішов, В. І. Мустафін. — К.: Ельга, Ніка-Центр, 2002. — 380 с.

6. Черевко О. В. Стратегія соціально-економічного розвитку регіонів України: моногр. / О. В. Черевко. — Черкаси: Брама-Україна, 2006. — 424 с.

7. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. — М.: Наука, 1962. — 993 с.

8. Панова В. Парадигма «нового регіоналізму» в Європейському Союзі [Електронний ресурс] / В. Панова. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1022/>.

9. Концепція державної регіональної політики: затв. Указом Президента України № 341/2001 від 25 травня 2001 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>.

10. Osborn D. Reinventing Government How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector / D. Osborn, T. Gabler. — N. Y., 1993. — 441 p.

11. Лукша Н. Региональная политика Европейского Союза [Электронный ресурс] / Н. Лукша. — Режим доступа: <http://www.loukcha.com/stati-europe-15.html>.

Надійшла до редакції 09.02.2011 р.

УДК 332.122.009.12

О. І. Чічкань,

аспірант,

Інститут економіки промисловості
НАН України, м. Донецьк

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ

Функціонування регіону як самостійного економічного суб'єкту в конкурентному економічному просторі обумовлює необхідність постійної оцінки рівня конкурентоспроможності. Це актуалізує пи-

тання розробки методологічних основ оцінки конкурентоспроможності регіональних систем. Існування різних підходів до визначення конкурентоспроможності регіону та факторів, що його визна-

© О. І. Чічкань, 2011